

פרשת נח - על הכפילות שבסיפור המבול

א. שם א-לוהים ושם הוי-ה בסיפור המבול

פרשת המבול מתחילה כבר בסוף פרשת בראשית. על כן, את שיעורנו נתחיל בקריאה בסוף פרשת בראשית, שם מתואר:

"וַיְהִי כִּי הִחַל הָאָדָם לָרֵב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יִלְדוּ לָהֶם: וַיִּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בָּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ: וַיֹּאמֶר ה' לֹא יֵדוּן רוּחִי בָאָדָם לְעַלְמָם בְּשֶׁגֶם הוּא בֶּשֶׂר וְהָיוּ יָמָיו מָאָה וָעֶשְׂרִים שָׁנָה: הַנִּפְלִים הָיוּ בְּאָרֶץ בְּיָמֵים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶל בָּנוֹת הָאָדָם וַיִּלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר מְעוֹלָם אָנְשֵׁי הַשָּׁמַיִם: וַיֵּרָא ה' כִּי רַבָּה רַעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ וְכָל יֶצֶר מַחְשָׁבַת לְבָבוֹ רָע כָּל הַיּוֹם: וַיִּנְחַם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בְּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל לְבוֹ: וַיֹּאמֶר ה' אֲמַחֶה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בְּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נַחַמְתִּי כִּי עָשִׂיתִם: וְנַח מִצָּא חֹן בְּעֵינַי ה' " (בראשית ו', א'-ח')

וכאן מתחילה פרשת נח עם סיפור המבול במבט נוסף: "אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את האלהים התהלך נח: ויולד נח שלשה בנים את שם את חם ואת יפת: ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס: וירא אלהים את הארץ והנה נשחיתה, כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ: ויאמר אלהים לנח קח כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ: עשה לך תבת עצי גפר קנים תעשה את התבה וכפרת אתה מבית ומחוץ בכפר: וזה אשר תעשה אתה שלש מאות אמה ארך התבה חמשים אמה רחבה ושלשים אמה קומתה: צהר תעשה לתבה ואל אמה תכלנה מלמעלה ופתח התבה בצדה תשים תחתים שנים ושלשים תעשה: ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת השמים כל אשר בארץ יגוע: והקמתי את בריתי אתך ובאת אל התבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך: ומכל

החי מכל בשר שנים מכל תביא אל התבה להחית אתך זכר ונקבה יהיו: מהעוף למינהו ומן הבהמה למינה מכל רמש האדמה למינהו שנים מכל יבאו אליך להחיות: ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולחם לאכלה: ויעש נח ככל אשר צוה אתו אלהים כן עשה" (שם ט'-כ"ב)

ומיד אחר כך נאמר שוב, באותה דרך של הסיפור הראשון:

"וַיֹּאמֶר ה' לְנֹחַ בֵּא אִתְּךָ וְכָל בְּיֹתֶךָ אֶל הַתֵּבָה כִּי אֶתְךָ רִאִיתִי צָדִיק לְפָנַי בְּדוֹר הַזֶּה: מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח לְךָ שְׁבָעָה שְׁבָעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהוֹרָה הוּא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ: גַּם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם שְׁבָעָה שְׁבָעָה זָכָר וְנִקְבָּה לְחַיּוֹת זָרַע עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ: כִּי לִימֵים עוֹד שְׁבָעָה אֲנֹכִי מִמָּטִיר עַל הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וּמַחֲיִיתִי אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוְּהוּ ה' " (שם ז', א'-ה')

אם כן, סיפור המבול מתחיל פעמיים. כפילות זו מוכרת לנו כבר מפרשת בראשית בסיפור הבריאה, ובדומה לסיפור הבריאה סיפור אחד משתמש בשם 'אלהים' והשני בשם 'הויה'¹.

ההבדל העיקרי בין השמות הוא ההבדל הלשוני, בין שם כללי לשם פרטי². עוד לפני החלוקה הידועה בין "מידת הדין" ל"מידת הרחמים"³, שם 'אלהים' הוא שם כללי, אובייקטיבי וסמכותי (ולכן הוא גם מידת הדין), כפי שמבוטא היטב בפסוק בקהלת: "כי האלהים בשמים ואתה על הארץ, על כן יהיו בריך מעטים" (קהלת ה', א'). לעומתו, שם הויה הוא שם פרטי, שמבטא קשר אישי בלתי אמצעי (ולכן, זו גם מידת הרחמים). שם זה הופיע לראשונה בגן העדן, כאשר ה' דיבר עם האדם.

ב. הכפילויות בכל פרט במבול

1 אלא משלימים זה את זה בצורה פשוטה, כפי שכתוב בפרשת הבריאה השנייה. ראה בענין זה בספרו של אבי-מורי ז"ל, יחיאל בן-נון, ארץ המוריה – פרקי מקרא ולשון (אלון שבות התשס"ו), עמודים 10, 43-49.

2 לכן יש הבדל בסיסי בין 'תורת הבחינות' בשיטתו של הרב מרדכי ברויאר ז"ל (ראו בספרו הנ"ל, הערה 1, עמודים 48-72), לבין 'הבחינות' בשיטתי, שיסודן בהבדל הלשוני. לכן, מתבקש לקרוא 'הבחינות' בשיטתי כמשלמות זו את זו בלי קושי, ולא כתופעת נס מעבר לטבע הדיבור האנושי (ורק בורא העולם מנחהו יכול לדבר כך) כפי שהסביר זאת הרב ברויאר.

1 כפילות זו הפכה בדורות האחרונים (כידוע) ל'שורש האמונה ושורש המרי', שכל האמונה ב'תורה מן השמים' תלויה בהסברת הכפילות. ראו למשל במבוא של הרב מרדכי ברויאר ז"ל לספרו פרקי בראשית (אלון שבות תשנ"ט), עמודים 19-11, ואכמ"ל.

2 שם כללי מקבל ה"א הידיעה והטיות ('הא-להים' < א-להי; א-להי; א-להי; א-להינו וא-להי אבותינו), ואילו שם פרטי אי אפשר להוסיף לו יידוע, ולא הטיות. כיוון שבשם ה' אין יידוע ואין הטיות, ברור שהוא שם פרטי בהגדרה לשונית.

הבחנה יסודית זו כשלעצמה, כבר שומטת את הבסיס המדעי של שיטת 'ביקורת המקרא'. זאת, משום ששם כללי ושם פרטי אינם מקבילים וכפולים,

מעצמם כדי לשרוד ולהינצל. "באו אל נח", "שנים שנים מכל הבשר אשר בו רוח חיים" (שם ט"ו). אולם, בתיאור שבשם הו"ה נאמר לו לקחת שבעה שבעה מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור. בטבע, כמובן, אין טהור וטמא, ורק מכוח הופעת ה' בעולם בשם הו"ה, יש "טהור" ו"לא טהור". הבהמה הטהורה איננה תופעה טבעית, אך בעבודת ה' יש גם תפילה וגם קרבן, שאינם מן הטבע.

גם **העורב והיונה** (שם ח', ז'-ב') ששלח נח משקפים יפה את שני הצדדים של הסיפור – העורב יצא "יצוא ושוב", במובן הטבעי. היונה, שהיא עוף טהור (מוזכרת בתורה כקרבן, ראה לדוגמה ויקרא ה', ז') נשלחה על ידי נח, והביאה לבסוף עלה זית כביטוי של ישועה.

בסופו של המבול, עם יציאתו מהתיבה, נח מקריב עולות ל-ה' "מכל הבהמה הטהרה, ומכל העוף הטהור" (בראשית ח', כ'). בתורה אין קרבנות לשם 'אלהים'.⁴ נראה, שאין מקום לקרבנות לשם א-לוהים, כי מצד הטבע יש רק חיים ומוות באופן טבעי.

ג. הקשר האישי-ישיר והקשר הכללי

כיצד מבטא שם ה' קשר ישיר? **שם הו"ה** הוא, בעצם, צורה של פועל, שמבטא נוכחות פעילה.⁵ נוכחת זו גם פוגעת (כגון בשמות ט', ג'): "הנה יד ה' הו"ה במקנך אשר בשדה... דָּבַר כבד מאד", וגם מושיעה ומצילה (כגון בשמות ג', י"ב-ל"ד "כי אהיה עמך... אהיה אשר אהיה", וראה שם ברש"י). לכן, ה' פונה אלינו ואנו פונים אליו, בלשון 'נוכח', כבפנייתו לנח:

"וַיֹּאמֶר ה' לְנֹחַ בֹּא אִתָּה וְכָל בְּיֹתֶךָ אֶל הַתֵּבָה, כִּי אֲתֶךָ רְאִיתִי צְדִיק לְפָנַי בְּדוֹר הַזֶּה" (בראשית ז', א')

מנקודת המבט האובייקטיבית, המשתמשת ב'גוף שלישי' ('אני-הוא'), נח הוא איש צדיק תמים בדורותיו.⁶ לעומת זאת, מנקודת המבט של הקשר הבלתי אמצעי נוצר קשר של 'אני-אתה', "אתך ראיתי צדיק לפני". שני המבטים, האובייקטיבי והסובייקטיבי, הכללי והפרטי, משלימים זה את זה. אי אפשר שהתורה תתאר את הדברים רק מנקודת מבט כללית או רק מנקודת מבט פרטית. מהתיאור בשם 'אלהים' צומחת 'ראת א-להים', ומהתיאור בשם הו"ה צומחת אהבת ה'. אין התורה אפשרית כלל בלי שתיהן, משום שבלי יראה אין אמונה, ובלי אהבה אין קשר.

ד. מפגש שם ה' ושם א-לוהים

בתיאור **הרקע למבול** שבשם הו"ה יש רגשות, הבאים לידי ביטוי בחטיפת נשים יפות וניצול כוח וסמכות. בתיאור זה מופיע קשר בלתי אמצעי בין ה' לבין האדם, ו-ה' אף מרגיש את האדם ו"מתעצב", רואה את כשלון הבריאה וניחם (מתחרט) על היצירה הראשונה.

בתחילת התיאור האובייקטיבי, בראש פרשת נח, מתוארת ההשחתה של הארץ בלשון אובייקטיבית וכללית:

"וַתִּשְׁחַת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים" (בראשית ו', י"א)

בתיאור זה אין יצרים ומיניות ואין יחס אישי ובלתי אמצעי.

גם **התיאור של נח** שונה. בתיאור היחס האישי שבסוף פרשת בראשית נח "מצא חן", חנינה ורחמים, בעיני ה'. לעומת זאת, בתיאור הכללי, בתחילת פרשת נח, מתואר נח כ"צדיק תמים... בדורותיו", שהתהלך את הא-לוהים.

בהתאם לכך, גם **החטא** מוגדר פעמיים. בנקודת המבט האישית, של שם הו"ה, נאמר: "ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו" (שם ו', ב'), גם עריות וגם חמס, שהרי מדובר גם על לקיחת נשים מבעליהן. תיאור החטא, אם כן, מתייחס לעולם הרגשות, התאוות והיצרים.

בתיאור האובייקטיבי, של שם א-לוהים, נאמר: "וַתִּשְׁחַת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים, וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ חֲמָס". פה, התאוה לנשים יפות לא נזכרת.

הדבר בא לידי ביטוי גם ב**תיאור התיבה**. בתיאור האובייקטיבי מתוארת התיבה למידותיה ולפרטיה, ואילו בתיאור שבשם הו"ה מופיעה רק התיבה ללא פירוט.

הרמב"ן (בפירושו לבראשית ו', י"ט) כתב, שהתיבה הייתה עשויה בנס, שכן הייתה צריכה להכיל את כל בעלי החיים בעולם ומזון לכולם לשנה, דבר שהוא בלתי אפשרי בדרך הטבע. אם כן, כיוון שהתיבה הכילה את כולם בנס, מדוע התורה קובעת לה מידות, ומתארת בפירוט את ההוראות המעשיות?

כאן מלמד הרמב"ן עיקרון יסודי בעבודת ה': מה שאפשר לעשות בדרכים הטבעיות, על פי הכללים הטבעיים וההסתכלות האובייקטיבית בעולם, יש צורך לפעול בו בצורה טבעית. אי אפשר לומר 'נעשה תיבה קטנה ותחזיק בנס'. הנס לא בא במקום הטבע, אלא במקום שכלה כוחו של הטבע. כך מתאים פירושו זה של רמב"ן, לכפילות שמצאנו בתיאור התיבה.

כפילות זו באה לידי ביטוי גם בהמשך. בתיאור האובייקטיבי של החיות שייכנסו לתיבה נאמר לנח לקחת שניים-שניים מכל מין, זכר ונקבה, על פי עקרון ההישרדות הטבעי. בהמשך אף מודגש שהם באו

6 ממילא, כאשר עוסקים בשאלות האמונה באופן כללי, אפשר לדבר על א-לוהים רק בשם כללי ובגוף שלישי.

4 ראו פירושו רמב"ן לשמות כ"ב, ט"ז – "זָבַח לאלהים יִחְרַם בלתי לה' לבדו".

5 ראו מאמרי, הווייה פעילה וקיומית במקרא – פירושו הלשוני של שם ה', מגדים ה' (ניסן תשמ"ח), עמודים 23-7, ובאתרי (ybn.co.il).

"וַתֵּנַח הַתֵּבָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל הַרְי אֶרְרֹט: וְהַיּוֹם הַזֶּה הָלֹךְ וְחָסוּר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי, בְּעֲשִׂירֵי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רְאִישֵׁי הַהָרִים" (שם ד'-ה')

"וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם, וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת חַלּוֹן הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה" (שם ו)
"וַיִּשְׁלַח אֶת הַיּוֹנָה מֵאֶתוֹ לְרִאֲוֹת הַקָּלוּ הַיָּמִים מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה" (שם ח)
"וַיִּחַל עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרֵיהֶם, וַיִּסָּף שְׁלַח אֶת הַיּוֹנָה מִן הַתֵּבָה" (שם י)
"וַיִּיחַל עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרֵיהֶם, וַיִּשְׁלַח אֶת הַיּוֹנָה וְלֹא יָסְפָה שׁוּב אֵלָיו עוֹד" (שם י"ב)

"וַיְהִי בְּאַחַת וָשֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה בְּרֵאשׁוֹן בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַיָּמִים מֵעַל הָאָרֶץ... וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ נִבְּשָׁה הָאָרֶץ" (שם י"ג-י"ד)

"עַד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זָרַע וְקָצִיר וְקָר וְחָם וְקִיץ וְחָרֵף וַיּוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשָּׁבְחוּ" (שם כ"ב)

פסוקים אלו, "לוח המבול", הם המקום היחיד בספר בראשית בו נזכרים תאריכים ורמזי לוח שנה. אמנם המבול בכללו נמשך שנה בדיוק, אלא שהפירוט מופיע בשתי צורות – במספרי ימים ובעונות מצד אחד, ובתאריכים לחודשים מאידך.

מפרשים רבים ניסו לתאם ולאחד את שתי הספירות. מצד אחד, הספירות של קבוצת הימים (40 יום, 150 יום, עוד פעם 40 יום ואז קבוצות ימים של 7 ימים⁸, עם לוח התאריכים (לחודשי ירח).

אולם, בהתאם למה שראינו לעיל, כיון שיש שני היבטים, גם התאריכים של סיפור המבול מסופרים באופן כפול. התאריכים נותנים תיאור אובייקטיבי, אך לקבוצות הימים יש משמעות רעיונית-רוחנית. במספר 7 כמובן, וגם 40 הימים מכוונים את דעתנו אל הקשר בין נח לבין משה, ארבעים יום וארבעים לילה גם במבול וגם משה בהר סיני.

לוח התאריכים נותן לפנינו שנה שלמה⁹, כפי שפירש רש"י בעקבות חז"ל. הדברים ברורים מהתאריכים עצמם: מה-17 לחודש השני בו "ארובות השמים נפתחו" עד ה-27 לחודש השני בו "יבשה הארץ" יש שנה שמשית מלאה. זאת, כיוון שחודשים בתורה הם חודשי ירח (שהרי רק הירח מתחדש!), וההפרש בין 12 חודשי ירח (354 יום פחות או יותר), לבין שנת שמש (365 יום וקצת פחות מרבע יום), הוא כ-11 יום. זהו ההפרש בין 17

ישנו פסוק אחד (שם ז', ט"ז) בכל פרשת המבול, בו נפגשים שני השמות ושני המבטים, שם ה' עם שם א-לוהים, המבט הכללי והמבט הפרטי:

"וַהֲבֵאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל בְּשָׂר בָּאוּ כְּאֲשֶׁר צִוָּה אֱתוֹ אֱלֹהִים, וַיִּסְגֹּר ה' בְּעָדָו" (בראשית ז', ט"ז)
החלק הראשון הוא תיאור אובייקטיבי, כפי שהדברים קרו. כאמור, נח לא נזקק לאסוף "שנים שנים מכל הבשר", משום שהחיות עצמן חשו בסכנה, ובאו אל התיבה בממשם את עקרון ההישרדות הטבוע בטבע הבריאה.

אולם, לסגור את הפתח בצורה אטומה נח לא יכול. הוא לא יכול כי קשה לעשות זאת מבפנים, אך בעיקר, משום שקשה נפשית - ה' צריך להתערב התערבות אישית ולסגור את התיבה.

בלי ההתערבות הזאת לא היה ערך לכל התיבה. נח לא היה מסוגל לסגור, כי לא היה ראוי לעשות כן, שהרי זהו גזר דין על כל העולם שנשאר בחוץ. רק ה' היה יכול להכריע כן, "וַיִּסְגֹּר ה' בְּעָדָו"⁷.

ה. לוח השנה הכפול של המבול

כידוע, לוח השנה העברי הוא לוח כפול, משולבים בו לוח עונות שמשי-חקלאי ולוח חודשים ירחי, שבנוי על תאריכים. שתי 'הבחינות' הללו משתלבות זו בזו בלוח העברי המעובר, שמתאם שנה למול 12 חודש ובין 10 ל-11 יום, ומחזור של 19 שנות חמה מול 235 חודשי לבנה (19 כפול 12 חודשים בשנה + 7 חודשים מעוברים).

נבחן את הפסוקים בפרשת נח, בהם מופיעים תאריכים מפורטים לשלבי המבול:

"וַנַּח בֶּן שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמְּבּוּל הָיָה מֵיָם עַל הָאָרֶץ" (בראשית ז', ו')

"וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים, וּמִי הַמְּבּוּל הָיָה עַל הָאָרֶץ" (שם י')

"בְּשָׁנַת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ, בַּיּוֹם הַזֶּה, נִבְקָעוּ כָּל מַעֲיִנוֹת תְּהוֹם רַבָּה, וְאַרְבַּת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ" (שם י"א)

"וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה" (שם י"ב)

"וַיְהִי הַמְּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל הָאָרֶץ... (שם י"ז)
"וַיָּשׁוּבוּ הַיָּמִים מֵעַל הָאָרֶץ הַלּוֹךְ וְשׁוּב, וַיִּחְסְרוּ הַיָּמִים מִקְצֵה חֲמִשִּׁים וּמֵאֶת יוֹם" (שם ח', ג')

במילים 'ויסגר ה' בעדו', כי הן לא מתחברות אצלם לשום מקום. כן סגר ה' בעדו.

8 וגם 6 עונות בסופו של דבר.

9 ראו הרחבה בספרי, זכור ושומר – טבע והיסטוריה נפגשים בשבת ובלוח החגים (אלון שבוע תשע"ה), עמודים 209-221.

7 בגיל 16 פתחתי לראשונה ספר שעוסק בביקורת המקרא ושם ראיתי לראשונה איך קוראים כאן שני סיפורים שחוברו יחדיו. די נדהמתי שאפשר לקרוא את התורה בצורה כזאת. בדקתי שוב ושוב וראיתי שאכן מצטטים נכונה את הפסוקים. עד שהגעתי לפסוק האחד הזה, שיש בו גם שם א-לוהים וגם שם הויה": "והבאים זכר ונקבה מכל בשר באו כאשר צוה אתו אלהים ויסגר ה' בעדו". אז ראיתי שמחלקי סיפור המבול לשני טורים, לא ידעו מה לעשות

1. הברית הכפולה – הקרבן והקשת הכפילות של סיפור המבול מסתיימת בצורה מובהקת בברית הכפולה:

”וַיִּבְנֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ: וַיִּרַח ה' אֶת רִיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר ה' אֶל לְבוֹ לֹא אֶסְף לְקַלְל עוֹד אֶת הָאָדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו וְלֹא אֶסְף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת כָּל חַי כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי” (בראשית ח', כ"א-כ"ב)

”וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל נֹחַ וְאֶל בְּנָיו אִתּוֹ לֵאמֹר: וְאֲנִי הִנְנִי מְקַיֵּם אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת זִרְעֵכֶם אֲחַרְיְכֶם: וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם בְּעוֹף בְּבִהֵמָה וּבְכָל חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם מִכָּל יִצְאֵי הַתֵּבָה לְכָל חַיַּת הָאָרֶץ: וְהִקַּמְתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְלֹא יִכָּרֵת כָּל בְּשָׂר עוֹד מִמִּי הַמִּבּוּל וְלֹא יִהְיֶה עוֹד מִבּוּל לְשַׁחַת הָאָרֶץ” (שם ט', ח'-א"א)

”וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם: אֶת קַשְׁתִּי נִתְתִּי בְּעָנָן וְהַיְתִיהָ לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ: וְהָיָה בְּעָנָנִי עָנָן עַל הָאָרֶץ וְנִרְאָתָה הַקַּשְׁתִּי בְּעָנָן: וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי...” (שם ט"ב-ט"ו)

מצד אחד יש את הבטחת ה' לנח לא להוסיף להכות את כל חי ולקיים את העולם בסדריו הטבעיים, מכוח הקרבן לשם ה'. הבטחה זו באה בעקבות מעשה דתי של עבודת ה' מצד נח. כמובן, זהו המשך של אותן בהמות טהורות ועופות טהורים, ש-ה' ציוה לנח לקחת אל התיבה, "שבעה שבעה". מאידך, הקשת היא חלק מעולם הטבע, מעשה א-לוהים. אות ברית זו מזכירה ומעידה, שלא יהיה עוד גשם בלתי פוסק, ולא יהיו עוד "המים למבול לשחת כל בשר". ברית הקשת נאמרה בשם א-לוהים, כהמשך לבריאה הטבעית ולאמונה הכללית בא-לוהים אחד, אשר ברא את הכל.

בנקודה זו העלו רבים את השאלה המתבקשת הבאה: האם רק עכשיו נוצרה הקשת בענן? שאלה זו עמדה בפני רב סעדיה גאון, האבן עזרא והרמב"ן. הרס"ג והרמב"ן פירשו "נתתי בענן" – עוד בימי הבריאה נתתי אותה בענן. ראב"ע, לעומתם, פירש שהיום נתתי בענן, כלומר, הקשת היא חידוש שנוצר אחרי המבול. אולם לדעתם של רס"ג ורמב"ן לא התופעה נתחדשה אלא המשמעות שלה, והרמב"ן הוסיף כאן:

לחודש השני, לבין 27 בו, בשנה הבא, שנת שמש תמימה.

מכאן נובע שהלוח הכפול, החודשי-ירחי המתואם ללוח השמש, הוא הלוח של מועדי התורה, והוא גם הלוח של פרשת נח.¹⁰ כך הדברים מתקשרים יפה ללוח העונות שמופיע בסיכום:

”עד כל ימי הארץ, זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחורף, ויום ולילה, לא ישבתו” (שם ח', כ"ב)

במשך שנה תמימה של "זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחורף", הכל שבת, שנה שלמה כל המערכת לא תפקדה. מכאן ואילך, הכל חזר למקומו.

שנה תמימה זו, שהיא הלוח של התורה, לא נתקבלה על דעתם של רבים מאנשי בית שני,¹¹ בעיקר מתומכי "ספר היובלים" וכת ה"יחד". קבוצות אלו ניסו לאחוז בלוח שמשי בלבד¹², וטענו שהוא הכתוב באמת ב"לוחות השמים".

כנגד טענתם, נמצאו בכתבי בית שני עדים, שמעידים (בניגוד לרצונם) על המסורת שלנו, שהיא אמת. העד הראשון נמצא בתרגום השבעים,¹³ ש"מתקן" את הכתוב בתורה וגורס שהמבול החל ב-27 לחודש השני ונגמר ב-27 לחודש השני בשנה שאחריו. ברור ש"תיקון" זה מעיד על כך שהכותב ראה לנגד עיניו לוח המבוסס על השמש בלבד. המתרגם לא רצה לקבל את התאריך של 17 יום לחודש השני אלא ראה בו "טעות", כי התאריך הזה מעיד על לוח כפול, ירחי-שמשי.

העד השני בא מתעודה שהייתה מצויה בספריה המרתקת והמדהימה שנמצאה בקומראן, ליד חופו הצפון-מערבי של ים המלח, בין מאות מגילות, חלקם מתוך המקרא וחלקם ספרים "מדרשיים" של כת ה"יחד". בתעודה נמצא מעין מדרש לספר בראשית,¹⁴ שמשלים תאריכים בספר. במגילה זו הגירסה היא שהמבול החל ב-17 לחודש השני כמסופר בתורה, אך המספר "תיקן" ל-17 לחודש השני גם בסוף. זאת, מסתבר, מאותו הטעם שהוסבר לעיל.

שני עדי השקר הללו מעידים על המסורה שלנו שהיא אמת. שניהם הבינו את משמעות הכתוב כהוכחה ללוח הכפול, ושניהם לא רצו לקבל 365 יום בלוח כפול, בחודשי ירח ובתוספת של 11 יום, שעל כן 17 בחודש השני בתחילה, ו-27 בסוף. אלא שאחד "תיקן-קלקל" לצד אחד, והשני "תיקן-קלקל" לצד השני, בחושבם לטעות את מסורת האמת.

10 באחת מהשיחות הרבות שניהלתי עם הרב מרדכי ברויאר ז"ל, אמרתי לו ששתי ה'בחינות' העיקריות בתורה (בחינת שם 'א-לוהים', ובחינת שם הו"ה), מקבילות ושיוכות לשתי הבחינות של הלוח הכפול בתורה, החודשים בלוח הירחי, והעונות בלוח השמשי. וכבר בתורה עצמה ברור, ששתי הבחינות האלה משתלבות בלוח הכפול. למשמע דברי התרגום הרב ברויאר ודחה הסבר זה על הסף, באומרו: "איפה כתוב 'ירחי' ו'שמשי'?". לא הצלחתי לענות, כי הוא לא רצה לשמוע. אז התחנן לי הפער בינינו במלוא עוזו. ה"בחינות" לפי הרב ברויאר לא יכולות להשתלב, ואני רואה אותן משתלבות בתורה עצמה (כגון

בלוח) באופן טבעי. לכן, בשיטתי, כלל אי אפשר לקרוא בתורה "מקורות ספרותיים" נפרדים, והשיטה ה"ביקורתית" נופלת מעצמה.

11 ראו הרחבה בספרי הנ"ל (הערה 7), עמ' 293-320.

12 ליתר דיוק, הלוח שלהם מונה 364 יום בשנה של 52 שבועות שלמים.

13 ראו מ' צפור, תרגום השבעים לספר בראשית (רמת-גן תשס"ו), עמ' 140-137, וטבלת ההשוואה שם, עמ' 140.

14 פשר בראשית, ראו א' קימרון, מגילות מדבר יהודה – החיבורים העבריים ב' (ירושלים תשע"ג), עמ' 252; וראו בספרי הנ"ל (הערה 7), עמ' 315.

"ואנחנו על כרחנו נאמין לדברי היונים שמלהט השמש באויר הלח יהיה הקשת בתולדה, כי בכלי מים לפני השמש יראָה כמראה הקשת, וכאשר נסתכל עוד בלשון הכתוב נבין כן, כי אמר [הכתוב], "את קשתי נתתי בענן", ולא אמר 'אני נותן בענן', כאשר אמר "זאת אות הברית אשר אני נותן", ומלת קשתי מורה שהיתה לו הקשת תחלה ולכן נפרש הכתוב, 'הקשת אשר נתתי בענן מיום הבריאה תהיה מן היום הזה והלאה לאות ברית ביני וביניכם', שכל זמן שאראנה אזכיר כי ברית שלום ביני וביניכם"

(רמב"ן בראשית ט', י"ב)

בדברי הרמב"ן מקופל עיקרון מנחה חשוב: אם אנשי הגות ומדע אומרים תיאוריה, אכן יש לבחון אותה בזהירות. אולם, אם הם מציבים עובדות, צריך לבדוק בניסוי ויש לקבלם. לכן הוא מקבל את מה שאמרו חכמי היוונים על סמך עובדות, ועל פיהן הוא מפרש את התורה. בורא העולם הוא נותן התורה, והתורה איננה סותרת את עובדות הבריאה.

ז. הקשת ביחזקאל

לאור זאת מובן, מדוע מראה הקשת הוא גם חלק ממראה כבוד ה', כפי שהוא מופיע בפרק א' בספר יחזקאל, כאשר כבוד ה' מופיע גם כבורא עולם, וגם כמושל בו.

התגלות ה' ליחזקאל שם מבטאת את הסתלקות השכינה. בורא עולם מתגלה כמלך היושב על הכסא, אשר שלטונו בעולם יתבטא מכאן ואילך, באופן זמני כמובן, בשלטון מלך בבל. התגלות זו מזכירה, במידת מה, את המבול, ועל כן בנבואת יחזקאל הוא מתואר בצורה כזו.

כמו הקשת לאחר המבול, מתגלה כאות של נחמה ותקווה עתידה הנוגה שמסביב, "כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם..." (יחזקאל א', כ"ח). הגשם מזכיר את המבול, וגם את אות הקשת שבסיומו. כך יוכלו עם ישראל לדעת שיש אות ברית של נחמה גם אחרי חורבן הבית, בדומה לאות הברית בתום המבול. כלומר, ה' ישמור על שארית עמו גם בכל הגלויות, כפי שהוא שומר על הבריאה. גם בטבע וגם בנס, גם בשם א-לוהים וגם בשם הו"ה.

* כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב אמנון בזק התשע"ז *
* עורך: אורי יעקב ביין *

* בית המדרש הווירטואלי *
* מיטודו של *
* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
* האתר בעברית: www.vbm.etzion.org.il *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
